

Két film — egy forgatókönyv

Cesare Zavattini, a neves olasz forgatókönyvíró egyik művéből két film is készült. Ez alkalmat ad arra, hogy közelebről megvizsgáljuk a sokat vitatott kérdést: *ki a film igazi alkotóművésze?* Az író vagy a rendező? A »Négy lépés a fellegekben« című film azt mutatja: a rendező. De ne vágjunk a végkövetkeztetés elébe; haladjunk sorjában.

Alessandro Blasetti, az olasz filmrendezőgárda »great oldman«-je, 1942-ben nagysikerű filmet készített Zavattini és Tellini forgatókönyve alapján. A film olasz címe »*Quattro passi fra le nuvole*«, szó szerint — magyarra fordítva »Négy lépés a fellegekben« — ezt jelenti: Kís séta a fellegekben, rövid kirándulás a boldogságba, egy hétköznapi életünkől eltérő világba. Annak idején nálunk is vetítették ezt a filmet *Útikaland* címen. Bizonyára sokan emlékeznek rá. Főszereplői Gino Cervi és Adriana Bennetti voltak.

Az olasz kritika egyértelmű elismeréssel fogadta a filmet, s máig úgy tartják számon, mint a legszaneorealista alkotások egyikét. Blasetti a faszizmus és a háború éveiben merészen bemutatta az addig észre sem vett kisember szürke hétköznapijait, vívódásait, keserves életét. A film magas művészi színvonalú alkotás volt. *Giuseppe de Santis* (a »*Tragikus hajszá*«, »*Nincs béke az olajfák alatt*«, »*Róma 11 óra*«, »*Szép lány férjet keres*« című filmek, nálunk is jólismert kitudó rendezője) — a *Cinema* 1942. január 10-i számában — (27. oldal) így ír erről filmről:

»Csak fenntartás nélküli lelkesedéssel szólhatunk arról, hogy Blasetti visszatért a realizmushoz. E rendező neve, mint ahogy arra már

többször rámutattunk, egyet jelent hazánk legjobb filmjeivel. Blasetti megértette a forgatókönyvben rejlő poézist és a cselekményt a legnagyobb gonddal irányította ebbe az irányba.«

Ennyit kell tudnunk e forgatókönyv első változatának megfilmesítéséről. Semmi kétség: nagy alkotás volt, mestermű.

Nézzük most ezt a nálunk vetített »Négy lépés a fellegekben« címet viselő változatot. A forgatókönyv kicsi, de előnytelen változtatásokkal ugyanaz, mint az *Útikaland-é*: Zavattini, Tellini nevét olvashatjuk a vásznon, ugyanúgy, mint a Blasetti-filmnél. Rendező: *Mario Soldati*. Soldatiról annyit kell most megemlíteni, hogy ő sem »akárcsi«, olyan sikeres műveket rendezett, mint a »*Menekülés Franciaországba*«, »*Oké Néró!*«, »*Törvényen kívüli lovag*«. Álljunk csak meg egy pillanatra e két utóbbi film címénél: mindjárt valami jellemző sajátosságra bukkanhatunk. Soldati tehetséges, ügyes rendező — de, hiába: epigon. Az »*Oké Néró!*« mulatságos, de hányszor, s mennyivel jobban megcsinálták már azelőtt! A »*Törvényen kívüli lovag*« meg mintha a remekbesikerült »*Királylány a feleségem*« kópiája lenne...

Lépjünk tovább. Forgatókönyv. Rossz? Hát, bizony, ezután a film után hajlunk erre a nézetre. Igen, csakhogy Blasetti filmje nem ezt mutatja. Tehát mégiscsak jó lenne? Színészek? Fernandel, Fosco Giachetti kitűnő. Nem rajtuk múlott a siker. Dehát akkor hol a hiba? Csak nem a rendezőben? De bizony abban. Figyeljük meg, mennyit beszélnek ebben a filmben. Agyonbeszélnek mindent. A szánkba és egymás szájába rágják a dolgokat, éppen azokat a szóval kifejezhetetlen érzéseket, melyeket csak látnunk kellene. A rendező nem oldotta fel képekben a dialogizált mondanivalót. Figyeljük meg, hogy ácsorog a felvevőgép a színészek előtt, egyes je-

Blasetti filmjében: a cukorkaügynök és a fatusi kislány

leneteknél. Mintha örülne a rendező, hogy most Fernandelt mutathatja: amíg ő látható, amíg ő játszik, nincs baj. Már szinte noszogatnánk a képet: mozdulj tovább. De nem és nem. Különösen érződik ez abban a részben, ami eltér az eredeti változattól. Blasetti filmjében ugyanis nem időz az ügynök a lány családjánál: rögtön odábbáll. Ez természetes is. Soldatinál folyton cihelődik, de csak nem utazik. Mikor »apósa« a tanyára invitálja: marad. Igen, tudjuk, ezt akarja jelenteni, hogy az utazó milyen jól érzi magát itten, mennyire nem akarózik neki visszatérni házsártos hitveséhez; de ezt Blasetti másképpen, egyetlen villanással éreztette: hősrünk körülnéz a bánatos, de megkapó tájon, sóhajt, kapja a kofferjét, vonatott léptekkel elindul. Látjuk, érezzük: nem megy szívesen. Vagyis Soldati nem tudta, mihez kezdjen a rábizott anyaggal — nyilván Blasetti műve is feszélyezte — és fáradtan, egykedvűen, talán inkább csak pénzért, megcsinálta a filmet. Pedig ha erős egyéniség, ha vannak elgondolásai, Blasetti után is csinálhat remeket ugyanebből a forgatókönyvből.

Blasettinél jóval nagyobb jelentőségű az expozíció: az ébredés a városi lakásban. Alig pár szó, fáradt, halk, odavetett szavak, csöndes utálkozás. A rohanás az autóbushoz, a tülekedő, kedvetlen emberek is hosszabb képsor. Blasetti ezzel azt a hatást éri el, hogy szinte már várjuk: *történjen* valami kaland, akármi, csak ki ebből a nyamvadt világból egy kis sétára »a fellegek közé«. Ezzel szemben szegény Fernandelnek azt kívánjuk: hagyja már a pokolba ezt az ostoba kalandot, menjen szépen haza és szedje ráncba a feleségét. Hiszen olyan jól keres a csokoládéival. *Milyen kár, hogy kihagyott két napot.* (Ezt is a száánkba ráglják, hogy ő most kihagyott két napot.) Blasettinél viszont Gino Gervivel együtt *örülünk, hogy végre történt valami változatoság*; bár eleve látjuk, hogy a kaland reménytelen, s ez ad az egésznek valami szívszorogató, de nem szentimentális hátteret. S azt saj-

náljuk, hogy vissza kell térnie az ügynöknek. Blasettinél majdnem önként ajánlkozik az utazó, hogy a lányt elkíséri. Ott a zsúfolt vonatjelenet is sokkal jobb, életszerűbb, atmoszférája jobban illik a hősről lekiállapothoz. A lány szülei is öregek, törődöttek — nem emlékszem pontosan, de talán nem is a szülei, hanem a *nagyszülei* — kikkel *jót tesznek a hazugsággal*, míg viszont Soldati filmjében a lány csupán félelmében hazudik. Blasetti lánykája megesett kis parasztlány; Soldatié rafinált városi nőcske, van ideje, kedve öltözködni is. Nem, ne gondoljuk, hogy ez csak a színészen múlik: Blasettinél sem volt valami remek Adriana Benetti, de más levegőt hozott — a rendező jóvoltából. Blasettinél megértjük, miért kíváncszott el a kislány kényeret kerésni a városba nyomorúságos viskójukból; Soldatinál érthetetlen, hogy ez az agyondédelgetett kis fruska minek ment csatangolni a világba jómódú otthonából; alighanem azért, hogy szeretőkre tehessen szert a szülői ellenőrzés kikapcsolásával. Aztán az autóbusz! Blasettinél valami váratlan, könnyed intermezzo, *előjáték* ahhoz, hogy ezen a felfordult napon még történik valami rendkívüli, valami szokatlan; Soldatinál inkább kacagóizmokat ingerlő betétnek hat. Soldatinál előre sejtjük és várjuk a poént; Blasettinél váratlanul, mehökkentően robban ki a csattanó.

De ennyi talán elég is a párhuzamból. Láthatjuk: mi a különbség két rendező munkája között, melyet azonos megadott témára készítettek. S bár bosszankodva csodálkozunk, hogy Soldati el merete vállalni egy nemzeti klasszikusnak számító film újraforgatását — örülünk is, mert igen jó példát szolgáltatott a rendező munkájának megfigyelésére.

NEMESKÜRTY ISTVÁN

